

դերձ հաւատարիմ մնալ Ալիշանի ուղղա-
գրութեան, հոն եւս առատօրէն խառնած
է երեւանեան ուղղագրութիւնը, որով
դուրս ելած են տարօրինակ ձեւեր: Եթէ
զննելու ըլլանք նամակներու միայն վեր-
նադրերէնը, կը շանդիպինք զանազան հե-
տաքերական փոփոխակներու, հետեւ-
եալ կերպով.

- Աղնիւ բանասէր տէր (63)
Աղնիւ բանասեր տէր (110)
Աղնիւ բանասեր տեր (163)
Աղնիւ բանասէր տէր (164):

Իսկ ստորագրութիւններու մէջ, միայն
Մեսրոպ Սմբատեանի ուղղութեամբ նամակ-
ները եթէ դիտելու ըլլանք, կը գտնենք այ-
լազան վերջաբաններ, որոնք անշուշտ բո-
լորը Ալիշանի գրիչէն չեն ելած. այսպէս.

- արհիպատիւ տէրութեանս հօժար (155)
արհեպատիւ տէրանդ (153)
սրբազան տերութեանդ (158)
արհիպական տէրութեանդ (185)
արհիական տէրութեանդ (189):

Անբացատրելի կը մնայ թէ ինչո՞ւ 126
աշխարհարար նամակներէն 28ը՝ ամբող-
ջովին երեւանեան ուղղագրութեամբ հրա-
տարակուած են (թիւ 18, 19, 24, 34, 39,
44 եւայլն), մանաւանդ որ անոնք ալ միւս
նամակներու նման «հրատարակուած է
առաջին անգամ»: Իսկ թիւ 31, 32, 95 նա-
մակները՝ խառն ուղղագրութեամբ են.
«Մեծապատիւ տէր, քանի մը շաբթով ա-
ռաջ ընդունեցաւ ի քաղաքեզ...» (31),
«Աղնիւ տէր, ընդունեցայ... շատ շնոր-
հակալութիւնդ» (32):

Կան նոյնպէս կարգ մը նամակներ (թիւ
2, 7, 23, 27 եւայլն), որոնց բնադրերէնը
Ֆրանսերէն ըլլալով՝ յարկելի հրատարա-
կիչը թարգմանած է զանոնք արեւելա-
հայերէնի. փափաքելի էր հրատարակել
Ֆրանսերէն բնադրերէնը ինչպէս որ են,
ստորեւ տալով անոնց թարգմանութիւնը:

Ալիշան 22 նամակ ունի ուղղութեամբ Մես-
րոպ Սմբատեանի, որոնցմէ 17ը նախա-
պէս հրատարակուած են 1965ի «Բնաբեր

Հայաստանի Արխիւների» մէջ (Թիւ 3, էջ
113-127). բայց որովհետեւ ամէն անգամ
կարելի չէ եղած ձեռք ձգել անոնց բնա-
դրերէնը, ներս սպրկած են բազմաթիւ
սխալներ: Ծտիկեան յաջողած է գտնել ա-
նոնց բնադրերէնը, եւ հրատարակած՝ ի-
րենց հարազատ ձեւով. սակայն՝ առաջին
հրատարակութեան սխալ ընթերցումները
ուղղած ատեն՝ չէ անդրադարձած որ ու-
ղիլ բառերն ալ դրած է սխալ ձեւով: Այս-
պէս՝ առաջին հրատարակութեան մէջ ա-
քռոյղ բառը, հրատարակուած է Ծտի-
կեանի քով արռոյղ, ու յաջորդաբար
մնացեալքս (մնացեալս), նորայ (նորա)
(68), եղեց (եղէց) (70), աւ (եւ) (73),
մանրամասին (մանրամասն), հանութեմք
(հաճութեամբ), այնոյ (այնց) (84), հա-
տուցել (հատուցեալ), օսմանէմ (օսմա-
նեան), հարաւաբէր (հարաւաբեր) (85),
Ներսէս (Ներսէս) (88):

Գիրքին յառաջաբանին մէջ (էջ 6) Պր.
Ծտիկեան կը ծանօթացնէ թէ Վենետիկի
Միսիթարեան Միարանութիւնը «մեծ դժ-
ուարութեամբ» իրեն տրամադրած է ինը
հաւ Ալիշանի նամակներէն, որպէսզի ամ-
բողջացնէ 200 թիւը: Ներկայ հատորին
մէջ հրատարակուած է այդ նամակներէն
մէկը (թիւ 87), ու դիմացը դրուած է նա-
եւ նոյն նամակին բնադրերին նմանահա-
նութիւնը, որպէսզի որեւէ ընթերցող հա-
մեմատելով այդ երկուքը տեսնէ տարբե-
րակները: Մեր աչքին հանդիպեցան հե-
տեւեալ տարբերութիւնները. զանց եղած
է նամակին վերնագիրը «Մեծարգոյ տէր»,
եւ յաջորդաբար խնդակից լինեմ (ուղիղ)
լինիմ, երկու տող վար՝ նոյն բառը կար-
դացուած է ուղիղ ձեւով), զարքուցիր
(ուղիղ՝ զարքուցեր), հարք (ուղիղ՝
հարքս), մտերմութիւն (ուղիղ՝ մտեր-
մութեւն = մտերմութեան), ստորագրու-
թեան մէջ Ալիշանեան (ուղիղ՝ Ալիշան Ռ.
Կ. Եսսինքն՝ Որդեգիր Կուսին):

Ան ցանկը միւս ութը նամակներուն
զանազան սխալ ընթերցումներու. փակա-
գիծի մէջ կը գնենք ուղիղը. այլեւս (այլ
եւս), արք արդար (որք այդք) (168),
յաւերծե (յաւեցէ) (170), բացել (բա-

աբբա՛հայր Արիստակէս Ագաբեանն էր... Ալիշանի այս գարմամբը հասկանալի կը գտնուայ, եթէ մկատենք, որ Վիեննայի եւ Վիեննայի Միփաբանամ Միաբանութիւնները երբեք հաշտ ու համերաշխ չեն եղել իրարու հետ: Ինքը Ալիշան էլ, խուսափում էր որեւէ տիպի կապ պահպանել Վիեննայի Միփաբանների հետ, իսկ ծայրայեղ անհրաժեշտութեան դէպքում, դիմում էր որեւէ միջնորդի, հիմնականում Կարապետ Կոստանեանի օգնութեանը» (էջ 239, Թիւ 134, ծանօթ. Թիւ 1, 3):

Նախ եւ առաջ ճշտենք որ հոս յիշուած Ագաբեան պատրիարքը «Վիեննայի Միփաբան Միաբանութեան արքահայր Արիստակէս Ագաբեանը 2է», այլ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ կաթողիկոս՝ Ստեփաննոս Պետրոս Ժ. Ագաբեան պատրիարքն է: Բաւական է բանալ 1911ին Վիեննա հրատարակուած «Յուշարձան»ը (էջ 9-12), տեսնելու թէ Հ. Արիստակէս Ագաբեան, Արքեպիսկոպոս եւ Արքահայր (որ ամենեւին պատրիարք անունը չէ կրած), ծնած է 1782ին, եւ վախճանած 1855ին, մինչ Ալիշանի նամակը կը կրէ 1890 թուականը:

Սխալ է նաեւ հաստատելը թէ Ալիշան խուսափած է Վիեննայի Միփաբանների ու հետ «որեւէ տիպի կապ պահպանել», որովհետեւ Վիեննայի Հայրերու դիւանը՝ հարուստ է Ալիշանեան նամակներով, ինչպէս Ալիշանինը՝ Վիեննայի Միփաբանների ու նամակներով: Վիեննային Հ. Ղե-

ւոնդ Ալիշանի ու Վիեննային Հ. Ղեւոնդ Յովնանեանի միջեւ թղթակցութիւնը՝ այնքան սերտ ու մտերիմ եղած է, որ կարծէք իւրաքանչիւր նամակ երկու հարազատներու դրկախառնում մըն է: Ուստի Ալիշան պէտք չունէր Կարապետ Կոստանեանի մը օգնութեան: Յիշենք նաեւ որ 1852ին Ալիշան դէպի Լոնտոն ուղեւորութեան ընթացքին, ամբողջ շաբաթ մը (Յունուար 22-28) անցուցած է Վիեննա ու սեղանակցած է Վիեննայի Միփաբանեան Հայրերուն:

Ջերմապէս դնահատելով հանդերձ Պր. Շտրիկեանի քրտնաջան աշխատանքը՝ Ալիշանի նամակների հանրութեան ծանօթացնելու դործին մէջ, սակայն Ալիշանի հանդէպ մեր սէրը, յարգանքն ու պաշտամունքը՝ թելադրեց մեզի կատարել նաեւ մեր արդարացի դիտողութիւնները: Կ'ընդունինք որ Ալիշանի ձեռագիրը դժուարընթեռնի է, եւ զանոնք հրատարակելու համար, բացի Ալիշանի մասնագիտութենէ, կը պահանջուի դժբաքի բաւականաչափ ծանօթութիւն: Մենք եւս սիրով պիտի ուզէինք դործակցիլ եւ հատորի տպագրութենէն առաջ կատարած ըլլալ մեր ներկայ անդադարձութիւնները, եթէ մեզի առիթ տրուած ըլլար, որպէսզի Ալիշանի նամակները ներկայացուէին հանրութեան՝ այն հարազատութեամբ, ինչպէս կ'աւ ինքն անոր դրիւնքն:

Հ. ՍԱՀԱԿ ՅԵՄՅԵՄԻԱՆ

